

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

Հետազոտության թեման՝ Էպոսի դերը հայրենասիրության
և ազգային արժեհամակարգի ձևավորման
համակարգում

Առարկան՝ Հայոց պատմություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Կարինե Քարամյան

Ուսումնական հաստատություն՝ Գ.Զաուլի անվան հ.188
հիմնական դպրոց

Երևան 2023

Բովանդակություն

Ներածություն.....	2
1. Ընդհանուր ակնարկ հայրենասիրության և ազգային արժեքների վերաբերյալ.	4
2. Հայկական էպոսի դերը հայրենասիրության և ազգային արժեքների ձևավորման մեջ.....	9
Եզրակացություն.....	15
Գրականության ցանկ.....	16

Ներածություն

Մեր երկրում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ պատական չափորոշում՝ որպես հենց կրթության բովանդակային բաղադրիչ: Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությունը ներկայացվող գիտելիքային պահանջների մեջ առանձին կետով նաև նշվում է արժեքները և դրանց ձևավորումը, որոնք պետք է տա դպրոցը:

Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն:

Հաշվի առնելով բազմաթիվ այս և այլ հանգամանքներ՝ ժամանակակից մանկավարժության համար **արդիական** է դառնում սովորողների ազգային գիտակցության ձևավորումը սեփական ժողովրդի պատմության ու մշակույթի հենքի վրա՝ չանտեսելով համամարդկային արժեքները:

Հայրենասիրությունը՝ որպես սոցիալական արժեքի էության և ինքնատիպության ուսումնասիրություն, դիտարկվում են ժամանակակից երիտասարդության հայրենասիրության և քաղաքացիության ձևավորման ուղիներն ու մեխանիզմները հաշվի առնելով: Հայրենասիրությունը ժամանակակից հայկական հասարակության մեջ առանձնահատուկ նշանակություն է ձեռք բերում որպես բազմազգ պետությունը ամրապնդող գործոն և հանդես է գալիս որպես նրա հոգևոր միասնության հիմք: Ազգի հայրենասիրական դաստիարակությունը հայկական պետության առաջնահերթ խնդիրն է:

Իմ աշխատանքի կատարման **նպատակն է՝** ուսումնասիրել հայրենասիրության ձևավորման հիմքերը, ուսումնասիրելով այստեղ էպոսի դերը:

Ուսումնասիրության նպատակից բխում են հետևյալ **խնդիրները՝**

1. Ուսումնասիրել էպոսի ձևավորումը:
2. Դիտարկել էպոսի դերը ազգային արժեհամակարգի, հայրենասիրության ձևավորման հարցում:

Ընդհանուր ակնարկ հայրենասիրության և ազգային արժեքների վերաբերյալ

Վերջերս ժամանակակից գիտության մեջ, հիմնականում մանկավարժության և սոցիոլոգիայի, աճում է հետաքրքրությունը հայրենասիրական դաստիարակության ելությունն ու առանձնահատկությունները հասկանալու նկատմամբ: Այս գործընթացում կարևոր դեր է խաղում հասարակության հայրենասիրական դաստիարակությունը բարելավելու և զարգացնելու միասնական պետական քաղաքականության իրականացումը:

«Հայրենասիրություն» տերմինը գալիս է հունական հայրենասերներ՝ հայրենակից, *patris*՝ հայրենիք, հայրենիք և սահմանվում է որպես «սեր հայրենիքի հանդեպ, նվիրվածություն նրան, իր շահերին իր գործողություններով ծառայելու ցանկություն»: Հայրենասիրությունը իմաստների մի ոլորտ է, որը որոշում է մարդու վարքի և գործունեության վեկտորը սոցիալական տարածքում, որն ուղղված է հոգևոր և նյութական արժեքների պահպանմանն ու բազմապատկմանը, սեփական հայրենիքի տարածքային ամբողջականությանը [4]:

Շատ ժամանակակից գիտնականներ մեծ հետաքրքրություն են հայտնում հայրենասիրության ուսումնասիրության նկատմամբ իրենց գրվածքներում:

Ա. Ն. Սաֆոնովան «Երիտասարդության մեջ հայրենասիրության ժամանակակից ըմբռնումը» հոդվածում, Մ. Էշնը «Հայրենասիրությունը որպես ազգային ինքնության հիմք» աշխատության մեջ, Ն. Վ. Ադանան՝ «Դեպի երկրի ըմբռնում» հոդվածում ուսանող երիտասարդության հայրենասիրության և հայրենասիրական դաստիարակության» և շատ ուրիշներ:

Հայրենասիրության ժամանակակից հայեցակարգն իր դրսևորմամբ բազմազան է. Հոգեբանությունը հայրենասիրությունը համարում է մարդու համակարգային և ֆունկցիոնալ սեփականություն (այս մեկնաբանությունը հիմնականում պայմանավորված է հոգեբաններ Մ. Ն. Բորիսովայով, Ա. Վ. Պոտյոմկինով և այլոց), ուսուցիչները հայրենասիրությունը սահմանում են որպես մարդու բարոյական հատկություն (Է. Ա. Էսինա, Տ. Ա. Իլյինա, Ի. Ֆ. Խարլամով) և ուրիշներ):

Ռացիոնալ և իռացիոնալ, զգայական և գիտակցական, բարոյական և կամային միասնության պրիզմայով դիտարկված հայրենասիրության էական հատկանիշներն են սերը դեպի հայրենիքը, ազգային բարօրությանը ծառայելու գաղափարը, պարտքը թիմի, հասարակության, պետության հանդեպ և անհատի բարոյական պատասխանատվությունը իր հայրենիքի անցյալի, ներկայի և ապագայի համար: Հայրենասիրությունը սեր է սեփական հայրենիքի, երկրի հանդեպ, սեփական երկրի մարդկանց միջև գոյություն ունեցող համայնքին պատկանելու զգացում: Հայրենասիրության բովանդակությունը, որն արտացոլում է այս սկզբունքի կարևորությունը անհատի և հասարակության կյանքում զարգացման բոլոր փուլերում, բազմակողմանի է: Հայրենասիրությունը նախ և առաջ ներառում է հայրերի, նախնիների ավանդույթներին հավատարիմ մնալը, հարգանքը հավատքի, սովորույթների, նախնիների ինստիտուտների, սեփական ժողովրդի արժեքների նկատմամբ և այլն: Հայրենասիրությունը ժամանակների միջև կապի տեսակ է, ինքնորոշման միջոց, անհատ՝ սերունդների շարքում: Երկրորդ՝ հայրենասիրությունը ենթադրում է սեր սեփական հողի նկատմամբ, բարոյական վերաբերմունք նրա նկատմամբ՝ արտահայտված աշխատուժով և հոգատար վերաբերմունք ինչպես հողի, այնպես էլ նրա վրա աշխատողների նկատմամբ: Երրորդ՝ հայրենասիրությունը Հայրենիքի գիտակցումն է՝ որպես իդեալական հասկացություն, որպես սուրբ ու բարոյական էություն, որպես իդեալ, որպես մարդկային կյանքի բարձրագույն, գերակշռող իմաստը խորհրդանշող և հայրենիքին հավատարմություն ստանձնող գաղափար [5]:

Հայրենասիրությունը սկսեց ընկալվել, չորրորդ, որպես պետությանը ծառայելու, որը ենթադրում է պետական իշխանության ճանաչում, հարգանք երկրի հասարակական-քաղաքական կառուցվածքի նկատմամբ, մտահոգություն սեփական երկրի շահերի և պատմական ճակատագրերի նկատմամբ, նրա համար անձնագոհության պատրաստակամություն, հպարտություն սեփական երկրի սոցիալական և մշակութային նվաճումներով:

Նկատի ունենալով երիտասարդների քաղաքացիական-հայրենասիրական դաստիարակության առանձնահատկությունները՝ կարելի է առանձնացնել դրա

ըմբռնման հիմունքները, որոնք բաղկացած են՝ արժեքային մոտեցման օգտագործումը քաղաքացիական-հայրենասիրական արժեքների սահմանման և կոնկրետացման համար, որոնք արտացոլում են միջանձնային, միջխմբային, միջսոցիալական և ազգամիջյան հարաբերությունները:

Քաղաքացիական-հայրենասիրական դաստիարակության ինտեգրատիվ մոտեցման կիրառում, որը կապված է երիտասարդության աշխարհայացքի քաղաքացիական-հայրենասիրական ասպեկտի ձևավորման հետ, ներառյալ ճանաչողական, հուզական-գնահատողական և վարքային բաղադրիչները, հենվելով քաղաքացիական-հայրենասիրական դաստիարակության ամբողջական մոտեցման վրա, որը ներառում է մանկավարժական գործընթացի բոլոր բաղկացուցիչ բաղադրիչների զարգացումը, ներառյալ քաղաքացիական-հայրենասիրական դաստիարակության նպատակները, դրանց տարրալուծումը, քաղաքացիության և հայրենասիրության բովանդակությունն ու հիմնական գաղափարները, չափանիշներն ու մեթոդները. դրանց ձևավորման մակարդակը ստուգելու համար:

Քաղաքացիական-հայրենասիրական դաստիարակության գործոնային մոտեցում կիրառելը, որը կապված է արտաքին և ներքին գործոնների առկայության և սոցիալ-մանկավարժական, մանկավարժական և հոգեբանական-մանկավարժական մակարդակներում դրանց իրականացման պայմանների հետ:

Հասարակագիտական մտքի և կրթական պրակտիկայի զարգացման վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ քաղաքացիական-հայրենասիրական դաստիարակությունն ունի անցյալ դարերի քաղաքակրթության կողմից ստեղծված տեսական նախադրյալները՝ որպես իր ծագման և զարգացման աղբյուրներ:

Դրանք ներառում են՝

- Հայրենասիրության ի հայտ գալը որպես կրթության նպատակ մարդկանց ազգային-պետական միավորումներում, որն ուղղված է իր ծայրով հայրենիքը պաշտպանելուն, կատարելով ինտեգրացիոն գործառույթ:

- Միաժամանակ արտաքուստ ուղղված հայրենասիրությունը վերածվում է ազգայնականության, ուստի հայրենասիրությունը պետք է ասոցացվի ինտերնացիոնալիզմի հետ:

Ժամանակակից մանկավարժական տեսություններն ու հոսանքները հանդես են գալիս որպես քաղաքացիական-հայրենասիրական դաստիարակության ձևավորման նախադրյալներ:

Նման տեսությունները ներառում են «խաղաղության կրթության մանկավարժությունը»; «Ոչ բռնության մանկավարժություն»; «հումանիզմի մանկավարժություն», «համագործակցության մանկավարժություն» և մի շարք այլ; մանկավարժական արժեքների տեսություն՝ կապված դրանց վերելքի և փոփոխության հետ, մանկավարժական աքսիոլոգիա [5]:

Ուսանողների քաղաքացիական-հայրենասիրական դաստիարակության արդյունքում կարելի է դիտարկել նրանց քաղաքացիական-հայրենասիրական հասունության ձևավորումը, որն արտահայտվում է հետևյալով՝

- անձի ճանաչումը որպես բացարձակ արժեք;
- քաղաքացիական և հայրենասիրական արժեքների վրա հիմնված վարք և հարաբերություններ (սեր և սեր հայրենի հողի, բնության, հարազատների և ընկերների, հայրենիքի նկատմամբ);
- բռնության մերժումը որպես տարբեր տեսակի հակամարտությունների լուծման միջոց;
- օրինապաշտություն;
- ջանասիրություն;
- պատասխանատու վերաբերմունք բիզնեսի նկատմամբ;
- կողմնորոշում առօրյա կյանքում կոնկրետ քաղաքացիական-հայրենասիրական արժեքներին;
- կրոնական հանդուրժողականություն;
- հարգանք անհատի իրավունքների և ազատությունների նկատմամբ պատասխանատու վերաբերմունք իրենց գործողությունների նկատմամբ:

Երիտասարդության քաղաքացիական և հայրենասիրական դաստիարակության հիմնական սկզբունքների հարցը ժամանակակից աշխարհում շատ կարևոր դեր է խաղում: Քանի որ այս հաստատությունն իր գործունեությունը պետք է իրականացնի գոյություն ունեցող սոցիալական համակարգի շրջանակներում՝ մշտապես միահյուսվելով մարդու իրավունքների և ազատությունների խնդիրներին, ինչպես նաև հասարակության տարբեր ինստիտուտների գործունեությանը, այն, անշուշտ, պետք է ձևակերպվի ՀՀ օրենք:

Մշակութային ուղեկցությունը մեծ նշանակություն ունի անհատի կրթական գործընթացում: Կրթական համակարգի խնդիրն է ստեղծել համարժեք մշակութային միջավայր, որը համապատասխանում է հայկական ազգային մշակույթի պարամետրերին: Ներքին մշակույթը, որը միավորել է բազմաթիվ էթնիկ խմբերի լեզուները, մշակույթը, ավանդույթները, կրոնները մեկ միասնական հոգևոր տարածության մեջ, հենց այն շարունակությունն է, որը, ըստ էության, անհատին կցում է արմատավորված իմաստների, գաղափարների, արժեքների համակարգին: ազգային մտածելակերպի և ոգևորության մեջ: Միայն բազմազգ կենցաղային մշակույթի դաշտում է մեծ հավանականությունը սեփական պետության, մեկ երկրի դրական ընկալման ձևավորման, իր հայրենիքին, հայրենիքին անձնուրաց ծառայելու անհրաժեշտության մասին անհատի գիտակցության ձևավորման բարձր հավանականությունը: Մշակութային իմաստների և արժեքների յուրացման մշտական ջանքերի ընթացքում մարդն իրեն գիտակցում է որպես մեկ սոցիալ-մշակութային և քաղաքական համայնքի մաս: Օտար, արժեքներով, իդեալներով դաստիարակված, դրանցով սնված մարդը երբեք հայրենասեր չի լինի, երբեք իր Հայրենիքի բարին չի ցանկանա:

Քաղաքացիական դաստիարակության առանցքը այն մարդու հայրենասիրական դաստիարակությունն է, ով գիտի իր ժողովրդի պատմությունը, սովորույթները, հարգում և սիրում է իր հայրենիքը (և՛ «մեծ» և՛ «փոքր»), զգալով դրա համար պատասխանատվություն:

Ժամանակակից հայկական հասարակությանն ավելի քան երբևէ պետք են իսկական հայրենասերներ: Երկրի հայրենասիրական միասնությունը

ամենակարեւոր սկզբունքն է, որն ապահովում է հայկական բազմազգ պետության կենսունակությունը ժամանակակից պայմաններում: Իմաստավորելով այս միասնության հոսանքները, աշխույժ գործունեությունը սոցիալական, ազգամիջյան հարաբերությունների բարելավման նոր առանցքային բաղադրիչների և հոգևոր իմաստների ձևավորման, գլոբալացման համատեքստում միասնական հոգևոր և մշակութային տարածության, ներքին սոցիալ-մշակութային ավանդույթների և էթնիկ ավանդույթների շարունակականության ապահովման, հաղթահարել ազգայնականության, շովինիզմի, ծայրահեղականության և այլատյացության դրսևորումները, սրանք այն խնդիրներն են, որոնք կանգնած են Հայրենիքի ճակատագրով, նրա ներկայով ու ապագայով մտահոգ հայրենակիցների առջև, ովքեր անձնուրաց սիրում են իրենց հայրենիքը և պատրաստ են իրենց արժանի ներդրումն ունենալ նրա մեջ: Բարեկեցություն և բարգավաճում, բարության, ճշմարտության և գեղեցկության բազմապատկում աշխարհում [4]:

Հայկական էպոսի դերը հայրենասիրության և ազգային արժեքների ձևավորման մեջ

«Սասունցի Դավիթը» աշխույժ արձագանքն է Հայաստանում 9-րդ դարում տեղի ունեցած իրադարձություններին: Ինչպես մյուս ժողովուրդների էպոսը, այնպես էլ հայոց էպոսն ի սկզբանե միասնական ու ամբողջական բան չէր: Ըստ պրոֆեսոր Կ.Մելիք-Օհանջանյանի, այն բաղկացած է երեք վիպական ստեղծագործություններից, որոնք սկզբում գոյություն են ունեցել ինքնուրույն՝ «Սասունի տան հիմնադիրներ»՝ Սանասար և Բաղդասար եղբայրների գլուխը, Մեծ Մհերի և Փոքր Մհերի հեքիաթները (սկզբում): Մեծ Մհեր և Դավթի հեքիաթները: Էպոսի այս մասերը («ճյուղերը»), միմյանց լրացնելով, կազմում են մեկ ամբողջություն՝ արտացոլելով ժողովրդի պատկերացումներն իրենց ճակատագրի մասին, նրանց մտքերը խաղաղ ու երջանիկ կյանքի մասին:

Հետազոտողները մեծ աշխատանք են կատարել՝ պարզելու պատմական հիմքը և որոշել էպոսի կազմակերպչական առանցքը, այլ կերպ ասած՝ պատասխանել այն հարցին, թե ինչպե՞ս է զարգացել էպոսը և լեգենդներից ո՞րն է դարձել այս արարման հիմքը [1]:

Տարբերակների վերլուծությունը թույլ տվեց հաստատել հետևյալ օրինաչափությունը. Մանասարի և Բաղդասարի լեզենդը զուտ առասպելաբանական բնույթ ունի, այն վերադառնում է աստվածաշնչյան լեզենդին Ասորեստանի (կամ Բաղդադի) թագավոր Սենեքերիմի մասին, ով խոստացել էր կուռքը այն դեպքում. ապահով վերադարձ Երուսաղեմ կատարած հաջորդ ուղևորությունից՝ զոհաբերելու իր երկու որդիներին՝ Մանասարին և Բաղդասարին: Իմանալով այս մասին՝ եղբայրները սպանեցին իրենց հորը և փախան Արարատյան դաշտավայր՝ Հայաստան, որտեղ հիմնեցին Սասունի բերդը:

Երկրորդ լեզենդի գլխավոր հերոսի՝ Մհերի կերպարը համարվում է արևի աստծո՝ Միհրի կերպարի բարդ ձևափոխումը, որը հանդիպում է բազմաթիվ ժողովուրդների մոտ: Այս երբեմնի միայնակ հեքիաթային աստվածությունը, մի անգամ երկրի վրա, կարծես երկու մասի էր բաժանվել: Հայկական էպոսում ապրում և գործում են երկու Մհեր՝ Մանասարի որդին՝ Մեծ Մհեր, Առյուծ պոկողն ու Դավթի հայրը՝ Փոքր Մհերը, արդարություն փնտրելով անվերջ թափառումներով աշխարհով մեկ՝ աշխարհի պաշտպանն ու հովանավորը, իրեն բանտարկելով ժայռի մեջ և երդվելով դուրս գալ մարդկանց մոտ, երբ երկրի վրա թագավորեն բարությունն ու երջանկությունը:

Սասունցի Դավթի լեզենդը ամենազարգացած «ճյուղն» է, որը գերիշխող դիրք է զբաղում այլ ավանդությունների մեջ՝ ողջ էպոսի առանցքը: Այս «ճյուղի» իմաստը փոխաբերական իմաստով բացատրել է ակադեմիկոս Իոսիֆ Օրբելին: «Հիշենք,- գրել է նա,- պատյանում մարգարտի ձևավորման գործընթացը: Քանի դեռ ավազի աննշան հատիկի տեսքով օտար մարմինը չի թափանցել փափկամարմինի պատյան, քանի դեռ այս հանգամանքի պատճառով կենդանին հիվանդանում է և նրա մեջ բոլորովին աննշան, անտեսանելի կրային աճ է գոյանում, մարգարտի չի լինում: Իսկ հետո աղերի ազդեցության տակ առաջացած նստվածքները շերտավորվում են այս աճի շուրջ, և վերջում դառնում է հիանալի մարգարտ: Նույնը տեղի է ունենում ցանկացած ժողովրդական հեքիաթի հետ: Այն հիմնված է, թերևս, մի աննշան միջուկի վրա, որն ավելի ու ավելի շատ շերտեր է վերցնում ու հաճախ վերածվում մարգարտի, որը տասնյակ ու հարյուրավոր մարդկանց ստեղծարարության

արդյունք է: Սա հենց այսպես է ընթանում Սասունցի Դավթի մասին էպոսի հավելումը:

Դավիթը էպոսի բոլոր հերոսներից ամենաիրականն ու ամենաերկրայինն է: Ինչպես իր նախնիները՝ Սանասար պապը և հայր Մեծ Մհերը, նա օժտված է գերմարդկային, տիտանական ուժով, օժտված է բազմաթիվ առաքինություններով, բայց հատկապես գրավիչ է հենց այն պատճառով, որ իրեն խորթ չեն մարդկային թուլություններն ու փորձառությունները [2]:

Յուրաքանչյուր «ճյուղ» ունի իր կոմպոզիցիոն, լեզվական ու ոճական առանձնահատկությունները: Միննույն ժամանակ, չորսից յուրաքանչյուրում կարելի է գտնել բոլոր մյուսների յուրօրինակ արտացոլումը, քանի որ Սանասարը, Մեր Մհերը, Դավիթը և Փոքր Մհերը փոխկապակցված են ոչ միայն ընտանեկան կապերով, այլև, ինչը հատկապես կարևոր է. վեհ ձգտումների ու կյանքի նպատակների ընդհանրությամբ, համայնք, որը պատմականորեն Բաղդադի խալիֆայության դեմ հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի գործընթացում. Եվ այս պայքարը իսկապես դրամատիկ էր, այն տևեց գրեթե չորս դար՝ 7-րդ դարի քառասունական թվականներից մինչև 11-րդ դար:

640, 642-643 և 650 թվականներին Բաղդադի խալիֆի ջոկատները երեք անգամ ասպատակեցին հայկական հողերը՝ ավերելով երկիրը, ոչնչացնելով նրա նյութական և հոգևոր արժեքները: Այն ժամանակ Հայաստանում չկար մեկ հրամանատարությամբ համահայկական բանակ, և դա, իհարկե, ձեռնտու էր նվաճողներին, որոնց սկզբում հաղթանակները տրվում էին արագ և հեշտությամբ: Բայց երբ հայ ժողովրդի պայքարը գլխավորում էր տաղանդավոր գորավար և խելացի քաղաքական գործիչ իշխան Թեոդոր Ռշտունին (էպոսում նա բուծվում է Քերի-Թորոս անունով), խալիֆը 652-ին հարկադրված էր հաշտության պայմանագիր կնքել Հայաստանի հետ. ըստ որի՝ հայերը պահպանել են իրենց ներքին անկախությունը՝ պարտավորվելով գանձապետական խալիֆայությանը ներդնել փոքր հարկեր և տուրքեր: Սակայն երկու տարի չանցած՝ խալիֆ Օսմանը խախտեց պայմանագիրը: Տեղ-տեղ բռնկվեցին ժողովրդական ապստամբություններ, որոնք ճնշելու համար խալիֆայությունը ավելի ու ավելի շատ վարձկան ջոկատներ ուղարկեց հայկական հողեր: Այս ջոկատների

բովանդակությունը Դովը, բնականաբար, մեծ ծախսեր էր պահանջում, և դրանք հոգալու համար Բաղդադի խալիֆայությունը ավելացրեց ուղղակի և անուղղակի հարկերը, հարկերն ու անօրինական վճարները: Սա իր հերթին դառնացրել է բնակչությանը, իսկ անկարգությունները չեն մարել [3]:

Խալիֆայության դեմ խոշոր ապստամբությունը ընդգրկեց ողջ Սասունի շրջանը 849–851 թթ. Այս ապստամբությունը գլխավորել են, ըստ հայ և արաբ պատմիչների, «իշխանաց իշխան» Բագարատ Բագրատունին և նրա որդիներ Աշոտն ու Դավիթը: Հայաստանում Բաղդադի խալիֆայության կառավարման շրջանը և, մասնավորապես, սասունցիների ապստամբությունը վառ արտացոլանք են գտել «Սասունցի Դավիթ» էպոսում, ավելի ճիշտ՝ ձևավորել են երրորդ «ճյուղի» կենտրոնական դրվագի սյուժետային ուրվագիծը՝ նվիրված Դավթի պայքարին Մսրա-Մելիքի (Բաղդադի խալիֆայի) հետ և տուրք հավաքողներին Սասունից վտարելուն: Իհարկե, չի կարելի նույնացնել պատմական դեմքերին և էպոսի հերոսներին, թեև անվիճելի է, որ Բագարատ Բագրատունու և նրա որդիների կենսագրության բազմաթիվ փաստեր մի տեսակ բեկում են գտել Դավթի էպոսի կենսագրության մեջ, իշխան Թեոդորոս Ռշտունու գործերը:

Պատմական հերոսների համեմատությունը էպիկական հերոսների հետ օգնում է ավելի մեծ ուժով և պարզությամբ թափանցել էպոսի փայլուն ստեղծողների ստեղծագործական գործունեության գաղտնիքներից մեկը, հետևել, թե ինչպես է որոշակի անձը օժտված բոլոր մարդկանց բնորոշ հատկանիշներով, և այդպիսով վերածվում է իսկապես էպիկական կերպարի, որն ունակ է գոյատևել իր պատմական նախահայրին:

Կոնկրետ դեպքից, անձից, դրվագից, փաստից սկսած՝ ժողովրդական պատմողները դրանց պատճենները չեն արել: Նրանք ստեղծեցին նոր իրադարձություններ, նոր դեմքեր, նոր փաստեր, որոնց պատմական իսկությունը հարստացավ գեղարվեստական հավաստիությամբ, և այնուհետև էպոսի հերոսները, ավելի ամբողջական և ընդհանրացված, քան իրենց իսկական նախահայրերը, արտահայտեցին ազգային բնավորության և ամենաէական հատկանիշները: Ժողովրդական աշխարհայացք՝ անշահախնդիր սեր դեպի հայրենիք,

մարդասիրություն և առատաձեռնություն, խաղաղության ծարավ և ստեղծագործ աշխատանք, հույս և հավատ ապագայի նկատմամբ:

Գարեգին Սրվանձտյանի հայտնաբերած հայ մշակույթի ուշագրավ հուշարձանը գրավել է ոչ միայն գիտնականների՝ բանահավաքների, պատմաբանների, բանասերների, ազգագրագետների, այլև բանաստեղծների ու արվեստագետների ուշադրությունը, որոնց համար էպոսը ստեղծագործական ոգեշնչման բեղմնավոր աղբյուր էր: Էպոսի հիման վրա բանաստեղծություններ են ստեղծել հայ գրականության դասականներ Հովհաննես Թումանյանը, Ավետիք Իսահակյանը և Եղիշե Չարենցը, դրամատուրգ Վաղարշ Վաղարշյանը գրել է հինգ գործողությամբ մեծ ողբերգություն, ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստ Սուրեն Քոչարյանը՝ գրական ստեղծագործություն, իսկ նկարիչ Հակոբ Կոչոյանը մի շարք նկարագարդումներ արեց, իսկ քանդակագործ Երվանդ Քոչարը Ջալալի ձիու վրա քանդակեց Սասունցի Դավթի կերպարը՝ զարդարելով Երևանի կայարանի հրապարակը [2]:

Մենք տեսնում ենք, որ Էպոսի գաղափարական բովանդակության հիմնական առանցքը հայրենասիրությունն ու ժողովրդասիրությունն է , որն իր գեղարվեստական մարմնավորումն է ստացել Սասնա դյուցազունների չորս սերունդների կերպարներում: Սասնա դյուցազունները իրենց մարդկային բնավորության անհատական գծերով հանդերձ , միաժամանակ ստեղծագործող ժողովրդի լավագույն ձգտումների, ցանկությունների և երազանքների մարմնավորումն են և բնութագրվում են հայրենիքին ու ժողովրդին անձնուրաց ու անմնացորդ նվիրվածությամբ: Սանասարն ու Բաղդասարը հիմնադրելով Սասնա բերդը, ապահովում են ժողովրդի անվտանգությունն ու քրտնաթոր աշխատանքի անձեռնմխելիությունը: Նրանք, ինչպես նաև նրանց հետևորդները, իրենց գերմարդկային ուժն օգտագործում են ոչ թե սեփական փառք ու իշխանություն ձեռք բերելու նպատակով, այլ ի սպաս են դնում ժողովրդի բարօրությանն ու ազատ կյանքին: Ժողովրդասիրության ու հայրենասիրության փայլուն օրինակ է տալիս առյուծաձև Մհերը:

Իմանալով, որ երդմնագանց լինելու դեպքում ինքն ու կինը պետք է մահանան, նա դիմում է այդ քայլին, որպեսզի իրենից հետո Սասունն անտեր ու անպաշտպան չմնա: Դավթի կերպարում մարմնավորվել են իրեն ծնող ժողովրդի ազգային հատկանիշները: Ազատության գաղափարը էպոսում սահման չի ճանաչում, չի պարփակվում իր ժողովրդի շրջանակներով, այլ հնչում է որպես համընդհանուր գաղափար, դառնում սրբություն: Ահա դրա մեկ օրինակը. Դավիթը քանդում է հոր որսատեղի պարիսպները և ազատություն է տալիս անգամ որսի կենդանիներին: Դյուցազնավեպում ժողովուրդը կյանքի իմաստը տեսնում է խաղաղ աշխատանքի մեջ: Ատելությամբ է վերաբերվում թալանով, կողոպուտով ապրողների նկատմամբ: Լայն տեղ է տրվում հնից ժառանգած և հայ ժողովրդի համար ավանդություն դարձած կյանքի երևույթներին, դարերի ընթացքում ձևավորված, նրան հարազատ դարձած, նրա կենցաղի մեջ մտած ազգային սովորություն դարձած մարդկային հատկանիշներին: Դրանցից են ընտանիքի մեծ նկատմամբ խոր հարգանք ունենալը, նրան ենթարկվելը, անչափահաս ժառանգին հորեղբոր, մորեղբոր կողմից խնամելը, փորձով իմաստնացած մեծահասակ մարդկանց խորհուրդներին հետևելը: Սասնա դյուցազունները, իրենց մարդկային բնավորության անհատական գծերով հանդերձ, միաժամանակ ստեղծագործող ժողովրդի լավագույն ձգտումների, ցանկությունների և երազանքների մարմնավորումն են և բնութագրվում են հայրենիքին ու ժողովրդին անձնուրաց ու անմնացորդ նվիրվածությամբ: Հայրենիքի նկատմամբ նույնպիսի պատասխանատվության զգացումով են օժտված կանայք: Նրանք գեղեցիկ են, զգայուն, խոհեմ, պարկեշտ ու միշտ պատրաստ են իրենց կյանքը զոհելու հայրենիքի ու ընտանիքի համար: Վիպերգի կանայք նաև խիզախ են ու մարտնչող (<<Ինչպես, որ Դավիթ քաջ, խորոտ մարդ էր, Խանդութ թե խորոտ էր, թե քաջ էր>>): Հայ ժողովուրդը չի ստորադասել կնոջը տղամարդուց. <<Առյուծն առյուծ է, եղնի էգ, թե որձ>>: Պատմության հոլովույթում օտարերկրյա հզոր ուժերը հաճախ ավերել են մեր երկիրը, ոչնչացրել պատմական հուշարձանները, հոգևոր և աշխարհիկ շինությունները, բայց չեն կարողացել ընկճել հայ ժողովրդի ազատության ձգտող կենդանի ոգին [3]:

Եզրակացություն

Այսպիսով, Հայաստանի ժամանակակից պայմաններում, առաջին հերթին, անհրաժեշտ է միասնական պետական քաղաքականություն հայրենասիրական դաստիարակության ոլորտում: Դրա իրագործումը պահանջում է քաղաքացիների հայրենասիրական դաստիարակության այնպիսի համակարգի ստեղծում, որը կկարողանա համախմբել և համակարգել տարբեր կառույցների և պետության ջանքերն այս ուղղությամբ: Երկրորդ, կրթական համակարգում (ուսուցման և կրթության երկակի գործընթաց) անհրաժեշտ է մեծ շեշտադրում դնել մատաղ սերնդի մեջ հայրենասիրական արժեքների բացատրման և սերմանման վրա, որոնք հիմք են հանդիսանում Հայրենիքի զարգացման և բարգավաճման համար: Հայրենասիրությունը գեների մեջ չէ, դա սոցիալական որակ է և պետք է ձևավորվի: Հայրենասիրական դաստիարակության գազաթնակետը մարդու գիտակցումն է որպես Հայաստանի քաղաքացի, նա պետք է մոտ լինի այնպիսի հասկացության, ինչպիսին է Հայրենիքը: Հայրենասիրությունը պետք է դաստիարակել հայրենի բնության հետ մշտական հաղորդակցության մեջ, ծանոթացնելով իր ժողովրդի պատմությանը, ավանդույթներին, կյանքի սոցիալական պայմաններին և այլն:

Հայկական էպոսի ուսումնասիրության արդյունքում մենք տեսնում ենք, որ այն պայքարի, միասնության, համախմբվածության գաղափար է, որը ժողովրդի միջոցով փոխանցվածն է, այն մեր ներքին, ենթագիտակցական համակարգում նստած գաղափարն է, որը մեզ մինչև այսօր տանում է ազատության պայքարի, այնպիսի ապրելակերպի, որի դեպքում երբեք չի ծառայի հայ ազգը այլոց, այլ կապրի ազատ և խաղաղ իր տարածքներում՝ պահպանելով ազգային և մշակութային բոլոր արժեքները:

Գրականության ցանկ

1. Մ.Գիլավյան, Ժամանակակից հայ մանկագիր բանաստեղծներ, Ե., 2005: էջ 46
2. Լ. Ներսիսյան, Նորագույն շրջանի մանկապատանեկան արձակը, Ե., 2004, էջ 25
3. Ղուլումջյան Գ. Ե. Գիրք 1, Մանկավարժություն, Երևան, 2005թ. 463 էջ., էջ 56
4. Лутовинов В.И. Российский патриотизм: история и современность // Патриотическое воспитание сегодня. Анализ, проблемы, перспективы. - М. : АС-Траст, 2009. - էջ. 27-38.
5. Лихачев Б.Т. Введение в теорию и историю воспитательных ценностей (теоретико-исторический анализ воспитательных ценностей в России в XIX и XX веках). - Самара: Самар. ин-т упр., 1997. – էջ 84